

Det gemensamma rådhuset i Visby av år 1317

I en artikel i *Formännen* 1985/1 tar Hugo Yrwing upp frågan om Visby medeltida rådhus och kommer där — som så ofta — med många skarpsinniga iakttagelser. Men denna gång måste jag tillstå, att en av huvudteserna i resonemanget — den att Hamsforts uppgift om ett rådhusbygge 1317 är felaktig — enligt mitt förmenade inte stämmer vid en närmare granskning.

Helt riktigt inleder Yrwing med att påpeka att råden i Visby tidigast varit två stycken, ett gutniskt och ett tyskt. Orsaken till detta förhållande var naturligtvis att Visbygotlänningarna före 1288 utgjorde en statsrättslig enhet med Gotlands landsbygd (jfr 1280 då Visbygotlänningarna nyttjade öns stora sigill, DS II nr 884). Tyskarna var däremot inte inordnade i denna enhet, utan bildade ett eget samhälle i Visby och uppträder ensamma vid flera tillfällen (exempelvis 1280, UBL I nr 402, 1288, PomUB III nr 1465, och 1298, DS II nr 1228).

Naturligtvis hade de bägge råds-kretsarna sina sammanträdeslokaler, men frågan är om de också hade gemensamma sådana. Att ett samarbete, och därmed gemensamma överläggningar förekom är ställt utom tvekan. Men var dessa gemensamma överläggningar så omfattande att man — som Yrwing menar — ansåg sig nödsakade att uppföra det s.k. "Vinhuset" vid Rolandstorget? Detta förefaller föga troligt. De överläggningar som förekom bör mycket väl ha kunnat föras i de sammanträdeslokaler som redan fanns, kanske växelvis hos tyskar och gotlänningar. Ska sedan några bestämda platser utpekade, så kan möjligen "Gutestugan" ha varit gotlänningarnas och "Segelhuset" tyskarnas hus.

Sammanläggningen av de bägge råden

Om inte, så som jag menar, "Vinhuset" uppförts som gemensamma lokaler under 1200-talet, när har det då uppförts och varför? Orsakerna torde vara — därom är jag överens med Yrwing — att man behövde gemensamma sammanträdeslokaler. Men detta behov blev aktuellt först i och med att de bägge

skilda råden slogs samman till ett, delat så att hälften av medlemmarna var tyskar, hälften gotlänningar. Först då blev det också möjligt att bebygga det gemensamma torg innanför hamnen som senare kom att kallas "Rolands-torget".

När sammanslogs då de bägge skilda råden till ett gemensamt? Det kan inte ha skett före 1288, då först detta år Visbygotlänningarna frigjordes från banden med landsbygden. Det måste också ha skett före 1344, då staden fått ett för tyskar och gotlänningar gemensamt sigill (HUB III nr 661).

Enligt urkundsmaterialet så var det två skilda råd ännu 1309 28/4, då "consules tam Theutonicorum quam Gutensium in Wysby" utställde ett brev (Lübecks Oberstadtbuch, notis i avskrift av Wilhelm Koppe i Gotlands fornsal). Men även 1318 10/9 omtalas "consules ciuitatis Wisbÿcensis tam necionis Thotÿnice quam gotensis" (DS III nr 2161), varför det också då måste ha varit två skilda råd. 1320 14/8 dyker däremot för första gången upp formuleringen "consules Visbicensis utriusque linguæ", vilken sedan helt ersätter den tidigare "... tam ... quam ...". Av detta kan vi se att råden sammanslagits till det gemensamma råd som senare beskrivs i Visby stadslag, där en tredjedel — det vill säga två borgmästare och tio rådmän — satt i rätten varje år.

Vinhuset uppförs

Då visbysamhället omdanats ca 1318–1320, så att ett gemensamt råd tillkommit, styrker det i allra högsta grad Hamsforts uppgift om att ett rådhus börjat att byggas i Visby 1317. Detta hus måste ha varit "Vinhuset" eller "Kalvskinnshuset" som det numera oftast benämns. Att munkarna Willeke från Livland och Johan från Dortmund 1317 anger att de varit i Visbyrådets sessionssal visar inte att Vinhuset redan då varit uppfört, då denna sessionssal lika väl kan ha varit i det tyska rådets äldre sammanträdeslokaler. Det torde också vara i samband med "Vinhuset" uppförande som en Rolandsstaty rests invid det-

samma, då dessa tillkommer i nordtyska städer i början av 1300-talet.

Vad slutligen gäller övergivandet av "Vinhuset" och uppförandet av rådhuset vid stora torget, så ansluter jag mig i stort till vad Yrwing framför.

Förkortningar

DS	Diplomatarium Suecanum. Stockholm 1829 ff.
HUB	Hansisches Urkundenbuch. Halle 1875 ff.
PomUB	Pommersches Urkundenbuch. Stettin 1877 ff.
UBL	Urkundenbuch der Stadt Lübeck. Lübeck 1843 ff.

Dick Wase

Selebovägen 43, 122 48 Enskede

Mäster Adam i Bremen och Sveriges sveoner och götar

Adams av Bremen kyrkohistoria från 1070-talet torde utgöra den fylligaste och mest användbara källan till nordisk vikingatid och det känsliga statsbildningsskedet. Det är därmed av utomordentlig betydelse för den aktuella debatten, att Mäster Adams fullständiga text med utförliga kommentarer har utkommit i svensk översättning 1984. Åran tillkommer Olaus Petristiftelsen, Samfundet Pro Fide et Christianismo och Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Resultatet har blivit en över 400 sidor tjock och tilltalande volym, innehållande Adams fyra böcker med tillägg (skolier), utförliga kommentarer och noter samt fyra fristående artiklar med vetenskapliga perspektiv på Adam, författade av Tore Nyberg, Anders Piltz, Carl F. Hallencreutz och Kurt Johannesson. Till allt detta kommer en kommenterad bibliografi, som på ett utomordentligt sätt speglar dagens forskningssituation. Huvudansvarig för översättningen har Emanuel Svenberg varit.

Adams text har alltid tilldragit sig ett utomordentligt stort intresse. Tidigare har dock endast den fjärde boken funnits tillgänglig på nordiska språk, dvs. den del som särskilt behandlar de nordiska länderna. Det är därmed med den största nyfikenhet man kastar sig över den kompletta texten och de uppgifter som finns att hämta ur de tre första böckerna. De utomordentliga perspektiven av nämnda forskare må ursäktas, det är Adams egna ord

som i första hand tilldrar sig uppmärksamheten när man börjar ta del av volymen. Detta mot särskild bakgrund av en aktuell debatt där provinsialnationalistiska inslag inte saknats och där en "biblisk" arkeologi med omplaceringar av vissa orter eftersträfvats, något som drabbat t.ex. Sigtuna, Birka och Uppsala.

Adams kyrkohistoria är givetvis tendentiös i många avseenden. Avsikten är att visa den förpliktigande traditionen av mission med Hamburg-Bremen som utgångspunkt. Denna överhöghet befann sig under Adams tid i upplösning och kris, de nordiska länderna började frigöra sig och slaverna tryckte på från öster. Adam befann sig nära maktens centrum, och många uppgifter är hämtade direkt från den danske kungen Sven Estrids-son. Direkt och indirekt speglar Adam därmed en maktkamp i norra Europa där både engelska och ryska intressen är indragna.

Adams detaljrika text har missionsbiskoparnas insatser i centrum och speglar ett händelseförlopp från 700-talet och framåt. Första boken redovisar bl.a. Ansgarsmissionen där Rimberts levnadsbeskrivning varit huvudkällan. De tidiga missionsstiften och det tidiga kungliga motståndet i Danmark skyntar fram. Vad beträffar Birka finns i första boken den intressanta uppgiften (kap. 60, sid. 60) att "Birka är götarnas stad och belägen mitt i sveonernas land, inte långt från det tempel som heter Uppsala och som sveonerna räknar